

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора **Пріхно Ірини Миколаївни**
на дисертацію **Сахно Тетяни Андріївни**
на тему «**Економічні засади формування територіальних громад у розвитку регіону**», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка
галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

1. Актуальність теми дослідження

Актуальність теми обраної дисертанткою обумовлена місцем та роллю системи місцевого самоврядування, просторового управління, економічних основ забезпечення життєдіяльності громад в умовах децентралізації.

З 2014 р. державна політика регіонального розвитку України реалізувала реформу децентралізації та адміністративно-територіального устрою, яка мала спрямування розбудувати місцеве самоврядування України до рівня європейських стандартів якості життя. Пріоритетними завданнями цього напрямку обрано сталий розвиток регіонів, основою якого є первинні ланки місцевого самоврядування – територіальні громади. Дані локації є окремими незалежними частинами регіонального простору, які формують загальний економічний потенціал регіону. Відповідно до децентралізації влади та ресурсів територіальні громади забезпечують власну життєдіяльність, спроможність, економічне зростання шляхом ефективного використання потенціалу території, формування умов для розвитку підприємництва, покращення стандартів життя населення. Для досягнення кращих результатів діяльності територіальних громад у регіональному зростанні ключовою передумовою забезпечення їх економічного розвитку є формування якісної системи місцевого управління, здатної підвищити показники економічного, екологічного напрямів, зростання рівня і якості життя населення, як гаранта інтересів місцевого населення та бізнесу.

Отже, тема дисертації Сахно Тетяни Андріївни, мета, поставлені завдання і основні напрями дослідження є актуальними. У своєму дослідженні авторка, спираючись на досягнення вітчизняних і зарубіжних вчених, обґрунтувала подальші напрями формування територіальних громад у розвитку регіону.

2. Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано відповідно до напрямів наукових досліджень Черкаського державного технологічного університету, зокрема:

«Концептуальні засади глобального партнерства для місцевого сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0117U000935, 2017–2019 рр.);

«Обліково-аналітичні алгоритми управління підприємством в умовах євроінтеграційних процесів України» (номер державної реєстрації Р 0118U000078, 2018–2020 рр.).

Зважаючи на вищезазначене, тему дисертаційної роботи Сахно Т.А., в якій розглянуто теоретико-методологічні основи і сформовано практичні рекомендації щодо економічних засад життєдіяльності територіальних громад, що сприяє розвитку регіону, є підстави вважати актуальною та своєчасною.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Вивчення дисертації та наукових публікацій Сахно Т.А. дає підстави вважати, що сформульовані наукові положення, висновки і рекомендації, отримані авторкою у процесі опрацювання значної кількості української та зарубіжної наукової літератури за тематикою дослідження, узагальнення теоретичних підходів до визначення «територіальна громада», аналізу статистичної інформації з даного напрямку дослідження, мають високий ступінь обґрунтованості й достовірності та формують наукову новизну.

Дисертанткою чітко сформульовано мету дисертаційного дослідження, яка полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування територіальних громад в економічному розвитку регіону. Відповідно до мети дослідження визначено завдання, об'єкт та предмет дослідження, які є логічно пов'язаними між собою та дозволяють комплексно і послідовно дослідити процес економічного забезпечення територіальних громад для активізації регіонального розвитку в умовах децентралізації в Україні.

Успішне розв'язання поставлених завдань стало можливим завдяки вдалому вибору та кваліфікованому застосуванню широкого спектру загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, серед яких слід назвати такі: монографічний, діалектичний, метод системного підходу, порівняння та узагальнення, економіко-статистичний, структурно-функціональний, індексний, метод регресійного аналізу, абстрактно-логічний та системно-структурний, метод логічного узагальнення та метод графічної візуалізації.

Структурно дисертація викладена з дотриманням вимог і складається з анотації, викладеній українською й англійською мовами, списку опублікованих авторкою праць за темою дисертації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі розкрито теоретичні та методичні основи формування територіальних громад у розвитку регіону, зокрема, досліджено термінологічний апарат, виявлено фактори, які впливають на об'єкт дослідження, досліджено правові, організаційні та економічні основи

формування територіальних громад, систематизовано принципи функціонування територіальних громад, розвинуто концептуальний підхід до управління економічним розвитком територіальних громад, розроблено організаційно-економічний механізм управління розвитком територіальних громад. У другому розділі виконано оцінювання економічного розвитку територіальних громад в контексті розвитку регіону, зокрема, проаналізовано організаційний стан та фінансове забезпечення регіонів України, досліджено бюджетний потенціал територіальних громад в Україні, виявлено вплив бізнесу на розвиток територіальних громад. У третьому розділі зроблено акценти на напрями удосконалення функціонування територіальних громад як складової регіонального розвитку, зокрема, розроблено концептуальний підхід до функціонування територіальних громад в економічному розвитку регіону, удосконалено організаційно-економічний механізм формування територіальних громад у регіональному розвитку, узагальнено досвід міжнародної технічної допомоги у розвитку територіальних громад та запропоновано концептуальну модель його удосконалення.

Всі розділи і підрозділи дисертаційного дослідження мають належний взаємозв'язок. Робота насичена достатньої кількістю ілюстративного матеріалу у вигляді рисунків і таблиць.

Отже, основні положення дисертаційної роботи за своїм змістом відповідають тематиці, обраній для дослідження, викладені на науковому рівні, мають достатній ступінь обґрунтованості та достовірності.

4. Найбільш вагомі результати дослідження, їх наукова новизна

Висвітлені в дисертаційній роботі теоретико-методичні основи формування територіальних громад та ґрунтовне оцінювання економічного розвитку територіальних громад надали можливість сформулювати науково-практичні рекомендації щодо удосконалення функціонування територіальних громад як складової регіонального розвитку. До найвагоміших наукових досягнень дисертації, які становлять наукову новизну виконаного дослідження, слід віднести:

1. Сформульовано теоретичну основу щодо засад формування територіальної громади, яку представлено сукупністю ознак територіальної громади, поглибленням існуючого поняття «територіальна громада» та факторами сучасного впливу на розвиток територіальної громади, що дало можливість сформулювати теоретичне підґрунтя подальшого дослідження і дозволило обґрунтувати формування й функціонування територіальної громади в розвитку регіону як гаранта інтересів населення та бізнесу території. До ознак територіальної громади, які визначено за різними науковими підходами, віднесено територіальну, інтеграційну, політичну, соціально-психологічну, історико-культурну, майнову, фіскальну, екологічну, організаційну й економічну. Сформульовано власне визначення дефініції «територіальна громада», під якою, на думку авторки, слід розуміти

«географічно визначену територію, частину регіону, яка має правовий статус, місцеві органи публічного управління, муніципальну власність, ресурсне забезпечення, соціальну взаємодію, є представником місцевого громадянства, здійснює функції управління та контролю з метою забезпечення спроможності, життєздатності, економічного та соціального розвитку місцевості та складається з фізичних осіб – суб'єктів права зі спільними інтересами місцевого значення». До основних факторів сучасного впливу на розвиток територіальної громади віднесено політико-правові, територіально-просторові, історико-культурні, природно- та фінансово-ресурсні, соціально-демографічні.

2. Розроблено концептуальну модель організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальної громади. Запропонована модель відображає цілі, сфери, суб'єкти та складові розвитку територіальної громади, що враховують фактори впливу на розвиток громади. Цінність запропонованої моделі полягає у тому, що її використання дозволяє розробити організаційно-економічний механізм управління територіальною громадою для прогнозування і планування розвитку, мотивації, організації та інформаційного забезпечення діяльності не тільки громади, а й регіону в цілому.

3. Доповнено принципи функціонування територіальної громади, що дозволило сформулювати підґрунтя для дієвого управління територіальною громадою в сучасних умовах функціонування й розвитку. Авторкою запропоновано такі принципи: залученості, системності, орієнтованості на потреби громади, синхронізації та координації дій, публічності.

4. Запропоновано методичний підхід до оцінювання економічного забезпечення територіальної громади, суть якого полягає у поєднанні методів економічного аналізу, зокрема, порівняльного, системного, індексного, та економіко-математичного моделювання, зокрема, кореляційно-регресійного аналізу. Таке поєднання дає можливість виконувати комплексну оцінку рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів, визначати ефективність формування фінансових потоків територіальної громади, виявляти вплив бізнесу на розвиток територіальної громади в економічному розвитку регіону.

5. Удосконалено концептуальний підхід до управління економічним розвитком територіальних громад, який передбачає поєднання стратегічного, комплексного, системного, ресурсного, інституційного, цільового підходів у процесі управління економічним розвитком територіальної громади та дозволяє поетапно здійснювати таке управління, враховуючи теоретичну, методологічну й практичну складові. Запропонований підхід надає можливість органам місцевого самоврядування не тільки розробляти стратегію місцевого розвитку, а й деталізувати її у поточних планах.

6. Обґрунтовано організаційно-економічний механізм управління розвитком територіальної громади, який, на основі сформованих загальних та специфічних цілей розвитку територіальної громади, дозволяє органам місцевого самоврядування поставити завдання, визначити предмет управління, дотримуватися принципів та напрямів розвитку територіальної

громади, використовуючи при цьому правові, адміністративні, економічні, аналітичні й комунікативні методи та інструменти. Такий механізм управління розвитком територіальної громади спроможний врахувати мінливі умови функціонування територіальної громади, координувати взаємодію всіх учасників громади та дає можливість органам місцевого самоврядування приймати управлінські рішення щодо забезпечення регіонального розвитку.

7. Узагальнено інструментарій комплексного оцінювання економічного забезпечення територіальної громади, який передбачає розрахунок фінансової стійкості місцевих бюджетів за такими показниками: фінансова спроможність, ефективність, автономія, що, на основі використання комплексних індексів та інтегрального коефіцієнта, дає можливість виявити вплив ефективності формування фінансових потоків на функціонування територіальної громади регіону, а також вплив бізнесу на економічне зростання, екологічну ситуацію, рівень і якість життя населення та інвестиційний стан територіальної громади. Запропонований інструментарій дозволяє узагальнити результати оцінювання економічного забезпечення територій та сформувати пропозиції органам місцевого самоврядування для розробки програми стратегічного розвитку громади відповідно до пріоритетів регіонального розвитку.

8. Сформовано концептуальну модель удосконалення розвитку територіальних громад України за участі міжнародної технічної підтримки. Запропонована модель конкретизує учасників процесу міжнародної технічної підтримки (бенефіціанти, бенефіціари), уточнює форми і види міжнародної допомоги, визначає напрями впливу (об'єкти) і результати її використання. Така модель взаємодії учасників сприяє залученню міжнародної допомоги та підвищенню спроможності громад зокрема і розвитку регіону в цілому.

Результати аналізу положень наукової новизни, розробок, висновків та рекомендацій дисертації надають можливість встановити, що зазначені положення цілком відповідають вимогам щодо вірогідності, обґрунтованості, наукової новизни, мають наукову цінність та практичну значущість, є самостійною розробкою авторки та відповідають вимогам до написання дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

5. Практичне значення отриманих результатів та повнота викладення положень дисертаційної роботи в опублікованих наукових працях

Вагомість і значущість розроблених у дисертаційній роботі Сахно Т.А. теоретико-методологічних, методичних і прикладних положень підтверджується використанням у практичній діяльності таких організацій: Виконавчого комітету Водяницької сільської ради Звенигородського району Черкаської області; Департаменту економіки та розвитку Черкаської міської

ради; а також у навчальному процесі Черкаського державного технологічного університету Міністерства освіти і науки України.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджує апробація та схвалення на 11 всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях. Основні напрацювання дисертантки за темою дослідження опубліковано у зарубіжних та вітчизняних наукових фахових виданнях.

6. Відсутність (наявність) порушень принципів академічної доброчесності

Дисертаційна робота є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. Наукові положення, розробки, висновки та рекомендації, що викладені у дисертації та винесені на захист, отримані особисто здобувачем. Ознайомлення з дисертацією та науковими працями Сахно Т.А. дає підстави зазначити, що авторка дотримується принципів та норм академічної доброчесності. В дисертації мають місце посилання на джерела інформації щодо використаних тверджень, розробок, відомостей, статистичних даних тощо. Загалом порушень академічної доброчесності у дисертаційній роботі не виявлено. В дисертації наявні посилання на джерела використаної інформації з дотриманням норм законодавства про авторське право.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Дисертаційна робота в цілому викликає позитивне враження, досліджуваний масив інформації структуровано і логічно викладено, робота містить власне бачення і пропозиції автора щодо досліджуваної проблематики, але, хотілося б акцентувати увагу на певних недоліках і зауваженнях:

1. У п.п. 1.1 дисертації виконано ґрунтовне дослідження розуміння сутності дефініції «територіальна громада» значною кількістю зарубіжних та вітчизняних науковців. Для кожного визначення автором дисертації сформульовано роль територіальної громади у розвитку території (табл. 1.1, с. 33-34). Детальний аналіз значного масиву визначень дозволив авторці сформулювати власне визначення дефініції «територіальна громада» (с. 47). На нашу думку, необхідно було б чітко сформулювати роль територіальної громади з власної позиції авторки та уточнити, чим саме запропоноване визначення відрізняється від раніше існуючих, що також доцільно було б відобразити у новизні – у частині, де мова йде про «...поглиблення існуючого поняття «територіальна громада» (с. 24).

2. На рис. 1.2 (с. 48) відображено фактори впливу на територіальну громаду: політично-правові, територіально-просторові, історико-культурні,

природно-ресурсні, фінансово-ресурсні й соціально-демографічні. Враховуючи, що нині всі сфери життєдіяльності масово охоплені процесами інформатизації й цифровізації, вважаємо, що дисертація виграла б, якби запропонований перелік був доповнений інформаційно-цифровими факторами, що, відповідно, доцільно було б відобразити у новизні – у частині, де мова йде про «врахуванням факторів сучасного впливу на розвиток територіальної громади» (с. 24). Крім того, на рис. 1.6 (с. 66) у запропонованій авторкою концептуальній моделі організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальної громади відображено фактори впливу на розвиток громади, формулювання яких має відмінності порівняно з факторами, визначеними на рис. 1.2 (с. 48). Цілком логічно, що запропоновані фактори необхідно привести до однакового формулювання.

3. У п.п. 1.3 дисертанткою сформовано методичний підхід до оцінювання економічного забезпечення територіальної громади, який представлено у вигляді алгоритму оцінювання певної групи показників, що передбачає виконання послідовних розрахунків у шість етапів (рис. 1.10, с. 85). Одним з таких етапів є розрахунок показників ефективності формування фінансової стійкості місцевих бюджетів, зокрема, коефіцієнта бюджетного покриття, коефіцієнта залежності бюджетів від трансфертів, коефіцієнта податкової самостійності, коефіцієнта стійкості бюджету, коефіцієнта стійкості дохідної частини бюджету. У наведеній методиці відсутній розрахунок зазначених показників. Проте, у п.п. 2.1 наведено систему показників оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів (табл. 2.5, с. 106). Запропонована система містить механізм розрахунку кожного з зазначених вище коефіцієнтів. Вважаємо, що доцільно уніфікувати загальну назву цих показників та представити механізм їх розрахунку у теоретичній частині дисертаційного дослідження – у п.п. 1.3.

4. У дисертаційній роботі є певна невідповідність назв рисунків і таблиць й інформації, яка відображена у цих рисунках і таблицях. Наприклад, на с. 85 у назві рис. 1.10 зазначено «Методичний підхід до оцінювання економічного забезпечення територіальної громади», а на рис. 1.10 відображено «Методичний підхід до оцінювання економічного забезпечення територій та розвитку територіальної громади»; на с. 96 у назві рис. 2.2 зазначено, що динаміка формування доходів та видатків місцевих бюджетів України подано за 2017-2021 рр., а на рис. 2.2 відображено дані за 2016-2020 рр.; на с. 250 у назві додатку Г.1 зазначено, що доходи та видатки місцевих бюджетів регіонів України подано за 2017-2021 рр., а у таблиці наведено дані за 2014-2021 рр. Вважаємо, що такі невідповідності є технічною помилкою, хоча й повинні бути виправлені.

Варто відзначити, що наявність зазначених недоліків та зауважень не мають суттєвого впливу на кінцевий результат завершеного дисертаційного дослідження та не зменшують цінність отриманих висновків і пропозицій теоретичного і практичного змісту.

8. Висновок щодо відповідності дисертації вимогам, які висуваються до наукового ступеня доктора філософії

Викладене вище дає підстави зробити висновок про те, що дисертаційна робота на тему «Економічні засади формування територіальних громад у розвитку регіону» є самостійно виконаним, логічно побудованим, завершеним науковим дослідженням, яке містить вирішення науково-практичного завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій формування територіальних громад в економічному розвитку регіону та повністю відповідає спеціальності 051-Економіка.

Відповідно до зазначеного вище вважаємо, що дисертаційна робота за змістом, структурою та оформленням повністю відповідає вимогам, затверджених Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44), а авторка дисертації, Сахно Тетяна Андріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

Рецензент,
д.е.н., доцент,
професор кафедри
економіки та управління
Черкаського державного
технологічного університету

 – Ірина ПРИХНО

Підпис Ірини Миколаївни Пріхно засвідчую:

Учений секретар
Черкаського державного
технологічного університету

Ірина МИРОНЕЦЬ